

FELSEFE DÜNYASI

2010/2 Sayı: 52 YILDA İKİ KEZ YAYIMLANIR ISSN 1301-0875

Sahibi

Türk Felsefe Derneği Adına
Başkan Prof. Dr. Necati ÖNER

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Prof. Dr. Ahmet İNAM

Yazı Kurulu

Prof. Dr. Necati ÖNER
Prof. Dr. Ahmet İNAM
Prof. Dr. Murtaza KORLAELÇİ
Prof. Dr. Hüseyin Gazi TOPDEMİR
Prof. Dr. İsmail KÖZ
Doç. Dr. Erdal CENGİZ
Yard. Doç. Dr. Fulya BAYRAKTAR

Felsefe Dünyası Hakemli Bir Dergidir.

Felsefe Dünyası 2004 yılından itibaren PHILOSOPHER'S
INDEX ve TUBİTAK/ulakbim tarafından dizinlenmektedir.

Yazışma ADRESİ

P.K. 21 Yenişehir/Ankara
Tel & Fax: 0 312 231 54 40

Fiyatı: 20 TL (KDV Dahil)

Banka Hesap No: Vakıf Bank Kızılay şubesi: 00158007288336451

Dizgi ve Baskı

Türkiye Diyanet Vakfı
Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi
Alınteri Bulvarı 1256 Sokak No: 11 YeniMahalle/ANKARA
Tel: 0 312 354 91 31 (Pbx) Fax: 0 312 354 91 32

ARİSTOTELES'İN ERDEM ÖĞRETİSİ VE MUTLULUK ANLAYIŞI

Erdal CENGİZ*

Herakleitos, kendimi arıyorum derken, kuşkusuz, kendini tanımak isteğiyle ruh için en iyi olanın arayışındaydı. Ona göre, kabarmayan, taşmayan “kuru bir ruh en bilge ve en iyi olandır”. Doğru tutumu alışkanlık edinmiş bir ruh, ılımlı karaktere sahip bir kişinin bilgece davranışlarıyla kendi kaderini çizer; çünkü, “karakter insanın kaderidir.” Herakleitos için bilgelik, kaba ve tutkulu olmayan bir ruhun özelliğidir: “kabalık büyük bir yangından daha önce söndürülmesi gereken bir şeydir” ve “tutkuya karşı koymak zordur, çünkü ruhun bedeline istediği şeyi satın alır.” O halde, bilgelik, ılımlı karaktere sahip olmaya bağlanmış görünmektedir. Çünkü, “ılımlılık en büyük erdemdir ve bilgelik gerçeği söylemek ve doğaya göre, her şeye dikkat ederek davranmaktır.”¹ Herakleitos, bilgece bir yaşamın ölçütlerini verirken, Eski Yunan felsefe okullarının etik kuramlarının ortak konusunu da belirlemektedir: ılımlı yaşam, yaşamın amacıdır. Eski Yunan felsefesinin erdem üzerine düşüncelerinin bir etik anlayış sunduğu ya da erdemler üzerine bir sorgulama olduğuna ilişkin tartışmalara karşın, erdem öğretisinin normatif bir ahlak öğretisi ya da kuralları sunmasa bile, mutluluğu amaçlayan kişilik özellikleri ve yaşama etkinlikleri öğütleyen yönleriyle bir ahlak kuramı oluşturmaktadır.

İnsanın mutlu bir yaşam sürmesinin olanağı olarak insanın eylemlerinin nasıl olması gerektiğine ilişkin Platoncu ve Aristotelesçi erdem anlayışı, tam ve kendi kendine yeterli bir iyi kavramından, mutluluk kavramından yola çıkarak normatif de sayılabilecek nasıl davranmamız gerekir sorusunun yanıtı olarak görülebilir. İyi bir yaşamın, mutlu bir yaşam olduğu; mutlu bir yaşamın da mutluluk ahlakına uygun yaşamakla, bu ahlaka uygun karakter sahibi olmakla, erdemle gerçekleştirilebileceği düşüncesi, erdem (*arete*) ile mutluluk (*eudaimonia*) kavramlarını birleştiren bir etik anlayışının başlangıcını oluşturmaktadır. Örneğin, Aristoteles'in *Nikomakhos'a Etik*'te akla uygun davranan kişinin yaşama etkinliğini mutluluk arayışı içinde sürdürmesi gerektiğine ilişkin görüşü, mutluluğun içerisinde iyinin peşinde koşulduğu tam ve kendi kendine yeterli bir şey olduğu düşüncesine dayanmaktadır (NE 1097b6–21). Yine, Aristoteles

* Doç. Dr, Ankara Üniversitesi, DTCF, Felsefe Bölümü

¹ Charles H. Kahn. *The Art and Thought of Heraclitus, An edition of the fragments with translation and commentary.* Cambridge: Cambridge University Press, 1979.

Eudomas'a Etik'te farklı farklı eylemlerin amaçlarının tam ve kendine yeterli bir mutluluk arayışı olması gerektiğini belirtirken, yaşama etkinliğinin mutluluğu sağlayacak tutarlı bir biçimde gerçekleşmesi; her bir etkinliğin diğeriyle uyumlu olması gerektiğini de öne sürecektir (EE 1214b6-14). Bir başka deyişle, tam ve kendi kendine yeten mutluluk arayışı içerisinde gerçekleşen etkinlikler, aynı ussallıkla yapıldığı için bir bütün oluşturur. Aristoteles'in, bir bütün olarak yaşama etkinliklerinin gerçekleştirilmesine dönük düşüncesi, Stoacılar için mutluluğun uyumlu yaşamla özdeşleştirilmesi düşüncesini doğurmuştur.

Eski Yunan felsefesinin ahlak anlayışını belirleyen iki kavramından erdem bir karakter durumunu betimlerken; mutluluk, iyi bir yaşamı tanımlamaktadır. Böylece, en azından, Aristoteles'in ardılları olan Stoacılar ve Epikuroşçular için iki kavram birbiriyle örtüşmekte, erdemli bir yaşam mutlu bir yaşam olarak anlaşılmaktadır.² Stoacı Epiktetos, "felsefe zayıflığımızın ve güçsüzlüğümüzün ayırdına vardığımız anda ortaya çıkar derken," insanı bu dünyada mutsuz ve umutsuz görmektedir. Ona göre, mutlu ve haz dolu anlara ulaşmak; acı veren ve zarar getiren anlardan sakınmak yaşamın temel amacı olmalıdır. Bu nedenle, felsefe, bir kuram değil, böyle bir yaşamı elde etme sanatı olarak tanımlanmalıdır. Böylece felsefe, yaşam içerisinde bir alıştırma, iyi yaşam sürmek için hazza yönelen ve acıdan sakınan bir etkinlik, bir alıştırma olarak anlaşılmalıdır. Başarılı bir biçimde bu etkinliğin gerçekleştirilmesinde bilinmesi gereken tek gerçek, yaşamın temel kuralı, gerçekleşmesi elimizde olan ve elimizde olmayan durumların ayırımını yapabilmektir. Epiktetos için, yalnızca yaşanan ana, şimdiye dikkatini yönelten kişi geçmişin ve geleceğin tutkularından sıyrılıp, acısız bir yaşam sürebilen kişidir; tutkularından sıyrılıp başkalarının arasında günlük yaşama kendini vermiş kişi, felsefece yaşama da yönelmiş kişidir; Epiktetos, felsefi bir tutum içerisinde günlük yaşamı sürdürmeyi önerirken, bilgece tutumu kendini kontrol etme ilkesiyle, dikkatini kendine yoğunlaştırıp uyanık kalma durumuna bağlamaktadır.³ Benzer bir biçimde, Epikuroşçular gereksiz arzuları yasaklayıp bilgelik sevgisiyle uyumlu bir günlük yaşam sürdürmeye çabalamanın bilgece tutum olduğunu ileri sürmektedirler. Bu felsefe okulları, bir tür bilgelik anlayışıyla günlük yaşama uyum sağlamayı önermektedirler. Bilgelik erdemini yaşama biçimlerine yansıtmaya çalışmak, aşırılıklardan ve günlük yaşamın alışkanlıklarından uzaklaşmak anlamına gelmektedir. Felsefece yaşam, bilgelik yolunda düşünmek ve bilgece bir yaşam sürdürmek demektir. Bilgelik idealiyle tanımlanmış yaşam, insanın kendini geliştirme olanağına sahip olan inancı, irade gücü, ahlaki bilinci, özgürce yaşam,

² Susan S. Meyer. *Ancient Ethics*, Taylor & Francis e-Library, 2007.

³ Cristoph Jedan. *Stoic Virtues*, Continuum Studies in Ancient Ethics, 2009.

kendi bilincinin farkında olması gibi bileşenleri içerisinde barındıran bir yaşamdır.⁴

Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik* yapıtında, her araştırma ve her sanatın iyiyi amaçlaması gibi her eylemin de iyiyi aradığını belirtirken, iyiyi her şeyin arzuladığı bir amaç olarak görmektedir. Bu amaç, iyi bir insan yaşamının amacı olarak konulduğunda, aranan, mutluluk (*eudaimonia*) olmaktadır. Böylece, Aristoteles'e göre, insanın yaşamındaki her eylemin –en azından eylemi gerçekleştiren için- iyi bir amaca dönük olduğu görülmektedir. Örneğin, sağlıklı olmak için yapılan bütün çabalar sağlıklı olmanın iyi bir şey olduğuna duyulan inançtır; bilgi peşinde koşmanın nedeni, bilginin iyi bir şey olmasıdır; adil davranmak istemenin nedeni adaletin iyi olduğuna inanmaktır. Kısaca, yapılan farklı farklı eylemlerin amacı, iyinin elde edilmesidir. Farklı amaçlarla yapılan eylemlerin ortak arzusu iyinin elde edilmesiyse, bütün eylemlerin arzuladığı iyinin mutlak bir tanımının yapılması gerekecektir. Aristoteles, mutlak iyinin belirlenmesinde hangi ölçütün sağlanması gerektiğini şöyle sıralar: İyiyi yalnızca iyi olduğu için istemeliyiz; sadece mutlak iyi adına başka şeyleri istemeliyiz; başka şeyler adına iyiyi istememeliyiz; iyi sadece kendisi için seçilmiş olmalı ve en değerli seçim olmalıdır, yani tam olmalıdır; kendi kendine yeterli olmalıdır, yani, iyinin varlığı yaşamda başka bir şey gerektirmemelidir (*NE* 1097a-1097b). Ancak, bu ölçütler mutlak iyinin ne olduğuna ilişkin bir tanım vermekten çok iyi bir eylemin seçiminde gerekli koşulları belirlemektedir. Mutlak iyi tanımı, Aristoteles'in, hem *Eudemos'a Etik* yapıtının girişinde (*EE* 1214a5) hem de *Nikomakhos'a Etik* yapıtında Leto tapınağındaki yazılı sözü alıntılıdığında belirginleşir: “En güzel şey en adil olandır ama en iyi şey sağlıktır. En haz verici şeyse, sevdiği şeyi elinde tutmaktır” (*NE* 1099a25). Aristoteles, bu sözle ayrıştırılan, ahlaki iyi olan ile yararlı ve haz verici olan şeyleri birleştirerek, gerçek iyinin bir bütün olarak anlaşılması gerektiğini belirtir. O halde, mutlak iyi, hem ahlaki hem de iyi oluşu içinde barındırmalıdır. Hem akla hem de eğilime, yatkınlığa karşılık gelmelidir. Aristoteles'in mutlak iyi kavramı arayışı ve bütün insan yaşamı için en üst iyi tanımı Platoncu yaklaşımla –iyi formundan pay alma- bir ölçüde örtüşmektedir. Her ne kadar Aristoteles, etik uğraşı iyi formunun bilgisinin amaçlaması olarak tanımlamasa da bütün eylemlerin amaçladığı iyinin mutlak bir tanımını yapmaya çalışması, bütün iyileri tek bir en üst iyiye bağlaması, Platoncu gelenekten tam bir kopuş içerisinde olmadığını da göstermektedir.

Aristoteles, pratik bilimlerin amacını doğru kararın ne olduğunu araştırmak olarak tanımlar. Etik pratik bilimlerin bir parçası olarak kuramsal bilgi

⁴ A. A. Long. From Epicurus to Epictetus. Oxford University Press, 2006.

yerine iyi bir yaşamın ne olduğuna ilişkin insan davranışlarıyla ilgili bir uğraştır. Bu yönüyle, etik, neyin doğru olması gerektiği değil, neyin çoğunlukla doğru olduğuna ilişkin ilkeler söylemeye çalışır. O halde, çoğunlukla doğru olan şeylerin mutluluk veren şeyler olduğu düşünülebilir. Ancak, Aristoteles'e göre, mutluluk veren şeyler her uğraşta başka başka olduğuna göre, mutluluğa ulaşmak için seçilen yolların hepsi tek bir amaç için yapılmaktadır. Başka bir şey için tercih edilmeyen, yalnızca kendisi için tercih edilen şeyin kendisi amaçtır. Amacın istenilen bir şey olduğu kadar, amaca ulaşmak için kullanılan aracın da en azından amaç için istenilen bir şey olması hem amacı hem de aracı istenilen şey kılmaktadır. İstenilen şeyin iyi için istenilen şey olduğu düşünülürse, bu durumda hem amaç hem de araç istenilen iyiye ulaşmak için istenilen şey olmaktadır. Burada, istenilen şeyin yani aracın da amaç olması gerekir görünmektedir. Ancak, Aristoteles'e göre, aracın kendisinin amaç olması düşünülemez. Eğer bütün yapılanların bir amacı varsa, yapılan şeyin gerçekleştirdiği ya da amaçladığı şey, iyi yapılandır. Ancak, böyle düşünüldüğünde, insan eylemlerinde aranan amacın iyi olan olduğu varsayılırsa, başka bir şey aracılığıyla iyi olarak amaçlanan değil, kendisi için amaçlanan iyinin ya da kendisi iyi olanın amaç olduğunu belirtmek gerekiyor. Yani, hiçbir zaman başka bir şey için tercih edilmeyen, hep kendisi için amaç edilenin iyinin sadece kendisi amaçtır.

Aristoteles'e göre, sadece kendisi amaç olan iyinin elde edilmesinin yolu, ruhun akla uygun bir etkinlikte bulunmasıdır. Ruhun akla uygun bir etkinlikte bulunması da her şeyin kendine uygun eylemle yapılması anlamına gelmektedir. İnsanın amacı ya da insan eylemlerinin iyiliği, insanın ruhunun en uygun koşullarda en üst beceriyle gerçekleştirdiği eylemlerde yatmaktadır. Aranan iyi, eğer bu mutluluksa, insanın sahip olduğu şey ile değil, eylemleriyle ya da etkin olmakla elde edilir. Mutluluk insanın yapabildikleri arasında en kusursuz olan etkinliğinde açığa çıkar. Mutluluk eylemin sürekliliğiyle kendini gösterir. Yetenekler ne denli kullanılmışsa, o denli mutluluk yoğunluğu deneyimlenir. Mutluluğa ulaşmanın yolu aklın eğitimiye, bu durumda aranan mutluluk kavramından onu sağlayacak olan erdem kavramına ulaşılır. Böylece, Aristoteles'e göre, mutluluk, erdemi gerektirir; erdem insan ruhunun aklına uygun eylemlerde bulunmasında görülür. İnsan için iyi olan da ruhun erdeme uygun etkinliğidir, mutluluk da yaşamın sonuna kadar süren erdeme uygun etkinlikte kazanılan iyidir (NE 1098a16-18).

Bedenin ruha uygun davranması, Sokrates'in Delfi tapınağındaki "Kendini bil" sözünü Alkibiades'e anımsatmasıyla bilinmektedir. Kendini bilmek, ruhu bilmektir. Ruh bilmek, ruhun erdemini bilmektir. Ruhun erdemini bilmek bilge olmak; bilge olmak, iyi olanı bilmektir. Mutluluk da ancak iyi olanın bilinmesiyle sağlanabilir. O halde, mutlu olmak için gereken şey, erdeme uygun

davranmaktır. Ancak, bu tür bir erdem öğretisi beraberinde erdemın mutluluğa yol açan bir araç olarak tanımlanmasına olanak sağlamaktadır. Çünkü erdemli davranış sonucunda mutluluk amaçlanmakta ve erdemli davranışın seçilmesinin nedeni amaçlanan mutluluk olmaktadır. Erdemın mutluluğa ulaştırın bir araç olarak görülmesi, eylemde amaçlananın erdemli davranışın kendisi değil mutluluk olduğu sonucunu doğurmaktadır. Platon'un ve Aristoteles'in insan eylemlerinin sonul amacının kişinin erdemli yaşamı olduğu düşüncesi göz önüne alındığında erdemın mutluluğa götüren bir araç olarak görünmesine karşı çıkışları benzer bir biçimdedir. Platon *Devlet* adlı yapıtında adaletin, sonucunda yarattığı iyilik için değil kendisi iyi olduğu için seçilmesi gerektiğini belirtirken, amaç olarak tanımlanan şeyin başka bir şeyin iyiliği için değil kendi iyiliği için istenilen bir şey olduğunu kanıtlamaya çalışmaktadır (*Republic*. 357a1-358a3, 366d7-367e5). Aristoteles de yaratma (*poiesis*) ile eylem (*praxis*) arasında bir ayırım yaparak, erdemın mutluluğu sağlayan bir araç olarak tanımlanamayacağını göstermeye çalışmaktadır. Yaratma, yaratım süreci sonucunda kendi dışında elde edilmek istenen bir amaca dönük olduğu için araçsal bir edimdir. Eylem, kendi dışında bir amacı amaçlamadığı, iyi bir eylemin kendini amaç edindiği için kendiliğinden iyi olduğunu vurgulayarak erdemın bir araç olarak tanımlanmasına karşı çıkmaktadır (*NE* 1140b6-7). O halde, Aristoteles için erdemli kişiler erdemi ve erdemli davranışları, sonuçları için değil erdemın kendisi iyi olduğu için yeğlemektedir. Erdem, eylemin ereğini (*telos*) barındıran ve eylemin ölçütünü kuran şeydir. Bu durumda, istenilen insansal iyinin elde edilmesiye, istenilen şeyin kendi içinde insansal iyinin ne olduğunu belirlemesi beklenemez. Erdemın kendi içindeki amacı eylemin sağlayacağı amacı önceler. Örneğin, gözün erdemi gözü ve onun işini erdemli kılmasını amaçlaması gibi insanın erdemi insanın iyi olmasını ve kendi işini iyi gerçekleştirmesini amaçlar. (*NE*.1106a15-20). Dolayısıyla, erdemli davranışın barındırdığı amaç hem etik tutumun hem de seçilen aracın ussalığının kaynağı olmaktadır. Erdemli davranmak, erdemın kendisi iyi olduğu için, kusursuz olan için yapıldığı için doğru davranmaktır (*NE* 1115b13). Bu durumda, eylemin kendi içinde taşıdığı amacın eylemle ulaşılacak amaca bağlı olarak tanımlanması söz konusu olmayacaktır. Eylemin yöneldiği dış amacın iyiliği, eylemin kendinde taşıdığı iyinin dışlaşmasıdır. Eğer yiğitçe davranan kişinin eylemi anlık ve rastlantısal bir davranışsa, bu durumda yiğitçe eylemin ölçüsü yalnızca rastlantısal olarak yiğitçe davranmak olacaktır. Oysa erdemli bir tutum olarak yiğitçe davranış yiğitliğin ve amacının iyi ve güzel olmasından kaynaklanır (*NE* 1115b20). O halde, erdemın amacı, ona karşılık gelen karakter durumuna uygun davranıştır. Böylece, erdemli davranış, kendi amacını içerisinde taşımaktadır ve kendi kendinin ölçüsü olmaktadır.

Bir erdemın kendi içinde bir amaç taşıyor olması, erdemi ve erdemden kaynaklanan davranışı ussal kılmaktadır. Amacın ussallığı, amacın yalnızca kendi iyiliğinden ötürü seçilmesinden kaynaklanır; bu da yönelinen amacın içselleştirilmesi, bir başka deyişle erdemle örtüşmesi anlamına gelmektedir. O halde, erdemli kişi, kendini bilen kişidir; çünkü, eylemin başlangıcı enine boyuna düşünen insanın kendisidir. Eylemi hangi araçla, nasıl gerçekleştireceğine ilişkin kararı, amaca ulaştıracak şeylerle ilgilidir. Düşünüp taşınma sonucunda elde edilen şey tercihin kendisidir; tercih de kendi elimizde olan şeylerin enine boyuna düşünülmüş arzusu olur (NE 1112b30-1130a10). Böylece, tercihimizin dayandığı şey kendimiz için iyi olanlara bağlıysa, bu iyi olanları bilmek kendimizi bilmek olacaktır. Her eylemin amaçladığı şey, alışkanlığa göre olan bir amaçtır. Örneğin, yiğit kişi yakışan biçimde ve aklın gösterdiği şekilde etkilenir ve eylemde bulunur; yiğit kişinin eylemi, yiğitliğin kendisinin ve amacının iyi olmasından övülen bir eylemdir, kendi amacıyla tanımlanmış olmasından güzel bir şeydir. (NE 1115b15-20). Bu nedenle, amaçların seçimi yerine, amaçlardaki ussal ve iyi olanın bilinmesi doğru davranışın kaynağıdır. Amaçların ussallığının bilinmesi, amaçlarda bulunan sonul ya da mutlak iyinin ne olduğunu bilmektir. Kişinin kendini bilmesi, kendisi için iyi olanı ve kendi değerini bilmesidir; bu da etik bilginin elde edilmesi anlamına gelmektedir. Mutlak iyi, mutlak istenilen olmalıdır: aynı biçimde, kişinin kendisi için iyi olan kişinin kendisi için istenilen olmalıdır. Doğası gereği iyi olan şeylerin kişinin kendisi için de iyi olması, istenilen iki iyinin örtüşmesi anlamına gelir. Bunu sağlayan da erdemın kendisidir. İyi olanın kişinin duygularında haz uyandırması, kişi için iyi olan ile şeyin kendinde iyi olanın uyumluluğunu gösterir (EE 1236b39).

Aristoteles'in ruh erdemleri ile karakter erdemleri olarak ayırdığı erdemlerden ruh erdemleri bilgeliğe ile ilgiliyken karakter erdemleri doğru eyleme dönük erdemlerdir. Ahlak ya da karakter erdemi, istenebilir bir eyleme ya da ahlaklı bir eyleme yönelen bir karakter yatkınlığıdır (NE: 1105b). Ancak, doğal eğilimlerle kazanılan karakter yatkınlığının her zaman erdemli bir davranış nedeni olduğu ve bu yatkınlıkların yaşamın bütününde birbiriyle uyumlu eylemlere yol açtığı ileri sürülemez. Bu yatkınlıkların, eğitim yoluyla, gerçek erdemlere dönüşmesi, eylemler arasında çatışkının ortadan kaldırılmasını sağlayabilir. Böylece erdemler birbiriyle uyumlu birbirini gerektirir bir biçimde işlemeye başlar. Erdemlerin birbiriyle uyumlu gerçekleşmesi bilgece tutumun her eylemde kendini göstermesiyle olanaklıdır. Bu nedenle, Aristoteles'e göre, gerçek erdem yaşama bilgeliğini (*phronesis*) gerektirir (NE 1144b32-1145a2). Yaşama bilgeliği, doğru eyleme yatkınlığı değil doğru eylem için ussal seçim yapabilme durumundan başka bir şey değildir (NE 1106b36). Bu anlamıyla, karakter yatkınlığı, hem doğru karar verme durumunu ve bu karara bağlı doğru eylemin

seçimini içermektedir. Karakter yatınlığı, alışkanlıklarla edinilen bir özelliktir; o halde erdemler alışkanlıklardır (NE 1106a10). Bir kez bu alışkanlıklar kazanıldığında, insanın karakter özelliklerini oluştururlar. Bu erdemlere sahip kişiler doğal olarak erdeme uygun ya da etik ilkelere uygun davranış gösterirler; erdemli kişi de etik kişi olarak tanımlanır. İnsanın akıl ve arzu ya da isteme yetilerine karşılık gelen erdemleri, ruh ve karakter ya da ahlak erdemleri uyum içerisinde olduğunda eylemlerinin de iyiyi amaçladığı söylenebilir. İyiyi amaçlayan bir eylemi ahlakî kılan, eyleyenin kararıdır. O halde, eylemin ahlakî olarak iyi olmasının bilgisi, yani erdemın bilinmesi başlangıç koşuludur. Ayrıca eylemin kendisi, iyi olduğu için seçilmiş olmalıdır ve eylem ara sıra yapılan bir eylem değil, her zaman insanın ikinci doğasıymış gibi yapılan bir eylem olması gerekir. Yani, bir alışkanlık olması gerekir; alışkanlık kendi erdem bilgisini bir amaç olarak sürekli kendinde taşımalıdır.

Bu durumda, ahlakî tutumlar, davranış biçimlerinden kaynaklanır. İyi bir karaktere sahip olmak için bu tutumlar ne olmalıdır sorusu, Aristoteles'in orta yol ölçüsünü çağırıştır (NE 1109a25). Erdem, duygusal tepkilerimizin ya da yönelimlerimizin bir orta yolda gerçekleştirildiğinde ortaya çıkar (NE 1109b30). Erdem, orta yolla buluşulduğunda etkinleşir, çünkü ne aşırılığın ne de eksikliğin ortası ya da erdemi vardır. O halde, erdem iki uç arasında orta tutumdur. Örneğin, yiğitlik ne aşırı olandır ne de eksik olandır. Yiğitlik, korkaklık ile cüretkarlık arasında orta olmaktır; korkmakta aşırıya kaçan yüreklilikte yetersiz kalan korkak; cüretkarlıkta aşırı olan cüretlidir. Yiğit, korkağa göre cüretli; cüretliye göre ise korkaktır. Cömertliliğin aşırılığı, savurganlık; eksikliği cimriliktir. Cömert, cimriye göre savurgan, savurgana göre ise cimridir (NE 1108b20-25). Böylece, ahlakî erdemın, orta ile buluştuğu alan duygular alanıdır. Duygular, acı ve hazla biçimlenir. Acı ve haz kararlarına anlık etkide bulunan, eyleme ilişkin yarguları etkileyen güdülerdir. Haz verici olanın iyi olduğu acımsa kötü olduğu düşüncesi doğru kararın verilmesini belirleyen unsurlardır. Ahlakî erdem, doğru duygusal tepkiyle doğru kararın alınmasını sağlayan arzu yetisinin, kendini göstermesi kendini kurmasıdır.

Aristoteles'in, erdemli kişinin erdemli eylemin kendisi iyi ve güzel olduğu için seçmesini, hem eylemin mutluluğu sağlayıcı hem de mutluluğu sağladığından ötürü güzel bir eylem olduğu için seçildiğini belirtmektedir. Eylemi seçen kişinin eylem güzel olduğu için seçmesi, güzel eylemin mutluluğun elde edilmesinde gerekli olduğu görülmektedir. Kişinin kendi iyiliği ve mutluluğu için güzel eyleme yönelmesi, eyleminin başkaları için de güzel eylem olduğu için iyi ve mutluluk verici bir eylem olmasını sağlayacaktır (NE 1115b20). Bu durumda, kendi iyiliğini amaçlayan kişinin başkalarının da iyiliğini de sağlayacak bir amaç peşinde olduğu görülmektedir Aristoteles'in bu karşılıklı iyi ve

mutluluk amaçlarının örtüşmesine verdiği örnek dostluk ilişkisidir. Örneğin, iyi kişilerin ve erdeme uygun olarak birbirine benzer kişilerin dostluğu, karşılıklı olarak birbirlerinden iyi şeyler istemelerini gerektirir. Kişilerin birbirlerinin iyiliğini istemeleri birbirleri için yararlı olan şeyleri istemeleri demektir (NE 1156b5-10). O halde, erdemli kişilerin kendileri için iyi olarak gördükleri şeylere yönelimi birbirleriyle aynı olacaktır. Kişinin kendi mutluluğunu amaçlayarak yönelmiş olduğu eylemler başkalarının da mutluluğunu sağlayacak eylemler olacaktır. Aristoteles'in erdemli yaşamı bir bütün olarak görmesi, erdemli kişinin bütün karakter özelliklerinin birbiriyle uyumlu olması, yaşamın bütününe yayılmış bir mutluluk anlayışını öngörmektedir. Bu mutluluk anlayışı, başka kişilerin mutluluğunu da amaçlayan bir karakter durumunda görülen erdemlerle bütünleşmektedir.

ABSTRACT

This study tries to articulate Aristotle's virtue ethics by focusing on the books of *Nicomachean's Ethics* and *Eudemian Ethics*. It is assumed that even if virtue is taken alone as the unique concept of morality it is still sufficient to develop a moral theory without any moral standards. For this reason, ethics should not be thought as just normative discipline which offers what rules must be followed.

Key Words: Virtue, wisdom, goodness, disposition, happiness.

ARİSTOTEL'SİN ERDEM ÖÖĞRETİSİ VE MUTLULUK ANLAYIŞI ÖZET

Bu makale, Nikomakhos'a Etik ve Eudomas'a Etik kitapları üzerine yoğunlaşarak, Aristoteles'in erdem etiğini açıklamaya çalışmaktadır. Bir ahlak öğretisinin yalnızca erdemi temele alarak, ahlaki ölçütler sunmasa bile bir ahlak kuramı oluşturacağı makalede ileri sürülmektedir. Bu nedenle, etik uğraşım yalnızca izlenmesi gereken kurallar sunan normatif bir alan olarak tanımlanmaması gerekir.

Anahtar Sözcükler: Erdem, bilgelik, iyilik, yatkınlık, mutluluk.

KAYNAKÇA

Long, A. A. *From Epicurus to Epictetus*. Oxford: Oxford University Press, 2006.

Aristotle. *Basic Works of Aristotle*. (Ed. R. McKeon). New York: Modern Library, 2001.

Aristoteles. **Eudomas'a Etik.** (Çev. Saffet Babür). Ankara: Dost Yayınları, 1999.

Aristoteles. **Nikomakhos'a Etik.**(Çev. Saffet Babür). Ankara, Ayraç Yayınevi, 1998.

Carver, Eugene. **Confronting Aristotle's Ethics.** Chicago: University of Chicago Press, 2006

Jedan, Cristoph. **Stoic Virtues.** New York: Continuum Studies in Ancient Ethics, 2009.

Kahn, Charles H. **The Art and Thought of Heraclitus: An edition of the fragments with translation and commentary.** Cambridge: Cambridge University Press, 1979.

Meyer, S. Susan. **Ancient Ethics.** Taylor & Francis e-Library, 2007.

Plato. **The Collected Dialogues.** (Ed. E. Hamilton, H. Cairns). New Jersey: Princeton University Press, 1987.